

‘वाइज अँड अदरवाइज’ -एक आकलन

डॉ. मनीषा यशवंतराव तावरे

मु.सा.काकडे महाविद्यालय सोमेखर नगर.

प्रस्तावना :

समाजात फार थोडी म्हणजेच बोटावर मोजक्या इतकीच लोक अशी असतात.की, ती फक्त समाजकार्य करण्यासाठीच जन्माला येतात.मग ती पैशान श्रीमंत असोत की नसोत.एकत्र का कार्याची दिशा मिळाली की गती अपोआप मिळते आणि रस्तेही तयार होत जातात.त्यातच निस्वार्थी आणि सात्विक कार्य करायचं असा ठाम निर्धार मनाशी करून पाऊल टाकणारे ज्यांनी फारच थोडे.

अशी कितीतरी उदाहरणे सांगत येतात ज्यांनी निस्वार्थी समाजकार्यात स्वतःला झोकून दिले स्त्रियांच्या बाबतीत सांगायचे झाले तर साधना आमटे, डॉ. राणीबंग ,डॉ. सुनंदा अवचट तसेच इन्कोसिस्च्या अध्यक्षा सुधामूर्ती.

सुधामूर्तीविषयी सांगायचच झाल तर या सुध्दा सर्व सामान्य जीवन जगण्यासाठी जन्माला आलेल्या सुधामूर्तीनी शिक्षकी पेशा स्वीकारला. शिक्षक जो पिढ्यान पिढ्याचा घडवतो आणि यातूनच देशही घडतो. केवळ शिक्षक एके शिक्षक इतकेच सिमित विश्व न ठेवता त्यांच्यातिका काही अनामिक शक्तींनी त्यांना एका वेगळ्याच विश्वात खेचून नेले. आयुष्याचा जोडीदार निवडला तोही समाजवादी विचारांचाच शिक्षक आणि समजवादी यांच एक अद्भुत मिश्रण झाले आणि या मिश्रणाचा,या एकत्रित विचारांचा वापर त्यांनी मानवतेच्या सेवेसाठी व जनतेच्या कल्याणासाठीच केला.सुधामूर्तीचे व्यक्तिमत्व म्हणजे ‘साधीराणी आणि उच्च विचार सरणी’ असे होय.

सुधामूर्तीनी ‘वाइज अँड अदरवाइज ’ या पुस्तकातील लेखनातून स्वतःला आलेले अनुभव समाजातील संपर्क समाज स्थिती, स्त्रीयान्चो परिस्थिती मानवी स्वभावातील विविध पैलूचे दर्शन घडवले आहे. हे पुस्तक म्हणजे सुधाजीना प्रत्यक्षात आलेल्या अनुभवांची सिंदोरी आहे.

सुधाजीनी सांगितलेला पाटीलाच अनुभव म्हणजेच, गुणवत्ता यादीत आलेल्या मुलांची नावे सर्व वर्तमान पात्रातून झळकत होते. त्यामध्ये आठवा आलेल्या मुलावर सुधाजीची नजर स्थिर झाली.आणि त्या ‘हनुमंतप्पा’ चा शोध त्यांनी चालू केला.दुस-या दिवशीच्या पेपरच्या त्याची मुलाखत आणि फोटो पुन्हा धावून आला. शिवाय त्यांची कौटुंबिक पार्श्वभूमीही छापून आली होती.त्यामध्ये विशेष नमूद केले होते.की आर्थिक परिस्थिती नसल्याने त्याल पुढे शिकता येत नव्हते. ही सगळी माहिती वाचून त्याचा सत्ता शोधून सुधाजीनी स्वतः त्याला पत्र लिहिले.तो त्यांना येऊन भेटालाही आणि भेटांती त्याचा शिक्षणाचा खर्च सुधाजीनी उचलला असेच त्या पोस्टाचे पैसे असलेले पाकीटही आले.त्याने सांगितले होते की दोन महिने महाविद्यालय सुट्टी होवी व तो

घरी गेला होता व खर्च न झालेले शिल्लक राहिलेले पैसेत्याने परत पाठवले होते. यातून सुधाजीनी एक अनुभव घेतला की गरिबी. संबंध नसतो.प्रामाणिकपणा हा हक्यातच असावा लागतो मुळापासूनच.

सुधानी कामात नेहमीच व्यस्त असत.परंतू माणसाला कधीतरी विरंगुळा आक्षेप नातेवाईक हवेच असताना.तसेच एकदा सुधाजीनीही बहिणीना भेण्याचा बेत आखला होता. परंतू त्याही दिवशी त्यांना काम लागले. परंतू त्याचा काही परिणाम त्यांच्यावर झाला नाही.कारण सतत काम करण्याची असणारी सवय ज्या गावात काम निघाले त्या तिथे पोहचला.त्यांना ऑफिसला घेऊन जाण्यासाठी एक प्रतिनिधी आला होता.काम झाल्यानंतर आग्रहाने त्याने सुधाजीना घरी नेले.पाहुणचारासाठी. इतराप्रमाणेच तो स्वता: च्या पत्नीचे तोडभरून कौतुक करू लागला.मग दोन वर्षांच्या मुलाचे कौतुक सुरु झाले.मग कितीतरीवेळा मुलाच्या घोकपट्टीचे कौतुक सुरु झाले. अगदी मुल वैतागेपर्यंत तोपर्यंत जोपर्यंत सुधाजी तुमचा मुलगा वयाच्या मानाने हुशार आहे असे म्हणत नव्हता.मग वडील असणा-या त्या महाशयांनी मि त्याला कसे घडवतो आहे.हे सांगायला सुरुवात केली. तो माझ्यातीलाच हुशारीचे गुण घेऊन जन्माला आला ते त्याने पटवून दिले. मग घोडी फिरकी घ्यावी या उद्देशाने सुधाजीनी त्या महाराजांनी म्हटले की राग कॉलेजात असताना तुम्हीपण फारच हुशार असाल? तेव्हात्यांनी सांगितले १९७२ साली ते महाराय हुक्कीच्या इंजिनिअरिंग कॉलेजचे विद्यार्थी होते आणि सुवर्णहक्काचे मानकरी ही.हे ऐकून चेहर्यावरचे कसलेही भावन बदलता न चिडता खूप चौकशी अंती महाराय वैतागले पण सुधाजीनी त्याचा वेगळीपणा खोटाखोटापणा सहन करित जाताजाता शांतपणे सांगितले की तुम्ही ज्या महाविद्यालयात शिक्षण घेतले. तिथे दरवर्षी फक्त एकच सुवर्णपदक देण्यात येते.आणि १९७२ सालच सुवर्णपदक मला मिळाले होते. यातून लक्षात येते की,खोट्या प्रतिष्ठेसाठी, मोठेपणासाठी माणूस किती खोटेपणाचे मुखवटे धरण करतो किती विचित्र आहे हा मनुष्य स्वभाव 'सह्याद्रीच्या कुशीत विनयशीलता भेटते तेव्हा.....' या अनुभवात सांगताना सुधाजी म्हणतात.कर्नाटकातील एका घनदाट जंगल प्रदेशात एकदा शाळा भेटीसाठी त्या गेल्या असतानाचा एक प्रसंग. त्यांनी तिथल्या आदिवासींना विचारले,"आम्ही या शाळेला मदत देऊ शकतो का?" हे पहायला आलो आहोत. थोडीशी आत्मीयता निर्माण झाली आणि सुधाजी पुन्हा तिथे तिथल्या मुलांसाठी कपडे घेऊन गेल्या. मग तिथल्या मुलांनी सांगितले आम्हाला काम्युटर पुस्तकातून तरी अनुभवाचा आहे. त्यासाठी कन्नड भाषेतील संगणकाविषयीच एखाद पुस्तक तरी मिळेल का? त्यावर सुधाजीनी त्यांना शब्द दिला असे पुस्तक लिहीन.आदिवासी समाजात देण्याची प्रवृत्ती कशी असते ती सुधाजीनी अनुभवली रानटी फुलाच्या, फळांच्या साठवलेल्या रसाची बाटली सुधाजीना त्यांनी भेट म्हणून व मुलांना दिलेल्या ड्रेसविषयी कृतज्ञता व्यक्त करण्यासाठी देऊ केली.पण आदिवासी.सामाजिक वृद्ध बाबांनी सांगितले की,मग आम्ही ही मुलांसाठीची कपडे स्वीकारणार नाही.इतके गूढ आणि शाश्वत तत्वज्ञान या आदिवासींनी शिकवले की,जेव्हा तुम्ही घेऊ शकाल तेव्हाच घ्या.....काहीतरी दिल्याशिवाय काही घेऊ नका.

‘शोकविरहित मरण’ मध्ये सुधाजी सांगतात. शेजारी कोणीतरी वारल्याचे समजताच पुरेशी ओळख नसता नाही सांतवनासाठी जावून यावे असे आईने मन व्यक्त केले कारण जनरीत म्हणून सुधाजी कामाच्या व्यापातून वेळ काढून उशीरा का होईना ‘त्या’ घरी गेल्या.परंतू घरातील वातावरण कोणी गेले आहे. अशा वधुतीचे नव्हते तर काहीतरी सण समारंभ असावा अशा पद्धतीचे होते. त्यामुळे आपण चुकीच्या ठिकाणी आलो की काय असेच क्षणभर सुधाजीना पाहून आश्चर्य व्यक्त करित घरात येण्याचा आग्रह केला.समोर फराळाचे ताट आले.दुःखाचा कुठेही लवलेशही नव्हता.कुटुंब प्रमुखांची पत्नी समोर आली व तिने सुधाजीची त्यांच्या कार्याची,साड्यांची स्तुती करायला सुरुवात केली.बरेच घरगुती विषय हाताळून झाले.नंतर सुधाजीच अवघडलेल्या

स्वरात म्हणाल्या. “तुमच्या आई आजारी होत्या असे ऐकले.” तितक्यात घरातल्या गृहिणीने पाढा वाचायला सुरुवात केली.नवरा मख्ख चेहर्याने फक्त ऐकत होता.तो फक्त एकचवाक्य बोलला.आईची सुटका झाली. मी त्यांच करून इतकी वैतागले होते. बर झाल गेल्या ते सुधाजी म्हणतात किती धावपळीच जीण जगतोय आपण मृत व्यक्तीचा आपल्याला किती उपयोग होता त्या प्रमाणातच दुःखाची तीव्रता कमी जास्त असावी का?

एखाद्या गोष्टीचे शिक्षण घेणे आणि त्याची अंमलबजावणी कशी तंतोतंत करणे अगदी कोणत्याही परिस्थितीत.यामधला अनुभव ‘जेव्हा ताळेबंद जुळला नाही.’ यामध्ये सुधाजी सांगतात.इंग्लंडमधली घडलेली घटना जबाबदार व्यक्ती असते. ती वरिष्ठ पदावर असते आणि हे पद अनुभवाने व वयस्कर नर्सलाच शक्यतो मिळते. असेच एकदा सर्जरी चालू असताना त्यापदावरील नर्स रजेवर असल्याने बावीस वर्षाची नुकतीच परीक्षा पास झालेली नर्स त्या दिवशीपुरती ओटी मध्ये काम पाहत होती.

कोणतीही सर्जरी सुरु करण्यापूर्वी थिएटर नर्स ऑपरेशनसाठी म्हणजेच रक्त पुसण्यासाठी तयार केलेले कापसाचे बोळे मोजून ठेवत असते. व ऑपरेशन संपल्यानंतरही वापरलेले व न वापरलेले सर्वच नोळे मोजून ठेवावे लागतात.हे कशासाठी तर एखादा बोळा पेशंटच्या शरीरात विसरू नये म्हणून ताळेबंद,त्या दिवशी असेच ऑपरेशन झाले आणि टाके घालण्यासाठी सर्जनने सुई मागितली पण,नसे बोळ्यांचा ताळेबंद न जुळल्याने सुई काही देईना.सर्जनने अगदी वेतागून तिला कामावरून काढण्याचीही धमकी दिली. पण व्यर्थ ती बागेदारपणा आणि प्रामाणिकपणा सोडचिना.परंतू हरवलेला बोळ जेव्हा जमिनीवर पडलेला दिसला आणि ताळेबंद जुळला तेव्हा सर्जरी पूर्ण झाली. त्यावर सर्जनने नर्सला विचारले की, “तुम्हाला कामावरूनकाढून टाकण्याची धमकी दिली तरी तुम्ही डगमगला नाहीत ” त्यावर त्या चुणचुणीत मुलीने उत्तर दिले हीशिकवत आमच्या गुरुंनी दिली आहे.ती कधीच सोडणार नाही कारण अनुभवी शिक्षक आपल्याला काहीतरी सांगतात तेव्हा त्यापाठीमागे तसेच ठोस कारण असते .मग नोकरी गेली तरी हरकत नाही.पण चुकीच्या गोष्टीना पाठिंबा द्यायचा नाही. यावरून लक्षात येते की रुग्ण हा फक्त रुग्ण नसतो तर कोणाच्या तरी घरातील एक घटक असतो. डॉक्टरची एक चूक त्या कुटुंबात फार मोठी पोकळी निर्माण करू शकते.

‘भारत वर्स्ट ऑफ वर्ल्डस’या मध्ये सुधाजीनी अतिशय कटू पण सत्य अनुभव सांगितला आहे एक मुलगा आपल्या म्हातार्या वडिलांना सुधामूर्तीच्या ऑफिसमध्ये घेऊन येतो.पण ते म्हातारे बाबा माझे अनोळखी आहेत असे सांगतो.त्यांना सुधाजींच्या परिचयाने एका वृद्धाश्रमात दाखल करतो. सुधाजी दरमहिन्याला त्या म्हातार्या माणसाचा खर्च वाढवत राहतात.अचानक ती वृद्ध व्यक्ती जग सोडून जाते आणि ज्याने त्या वृद्धाला वृद्धाश्रमात ठेवले तीच व्यक्ती पुन्हा ही बातमी समजताच त्या आश्रमात येते,ती वृद्धाजवळ असणार्या बॅंगच्या शोधात.

सुधाजीना सत्य समजते की,ज्या अपरिचिताने त्या वृद्धाला आपल्याकडे अनोळखी म्हणून आणले तो दुसरा तिसरा कोणी नसून त्याचा मुलगाच आहे. आणि आश्रमाच्या खर्चासाठी तो आपल्याशी खोट बोलला आणि आता वृद्धाच्या मृत्यूची बातमी समजताच बॅंगच्या शोधात आला. तेव्हा त्या भयंकर चिडतात.पण बॅंगमध्ये काय आहे पाहिले तर पासबुक रक्कम १ लाखापेक्षा जास्त आणि वारसदार तोच मुलगा . जो सोडून गेला होता.आश्रमात कसली ही नैतिकता म्हणायची.जो सोडून गेला तोच खस वारसदार मग तो कसाही वागला तरी आणि ज्या आश्रमात सभाळले.त्याच्याशी काही सामजिक बांधिलकी?.सुधाजी सांगतात परदेशात असे नसते जर एखादी व्यक्ती हॉस्पिटल/ आश्रमात मृत झाली तर त्याच्या संपत्तीतील बराचसा भाग त्या ठिकाणी दान केला जातो.उद्देश अगदी स्वच्छ त्यांच्या सारख्या रुग्णांना किंवा एकटे राहणार्यांना त्याची मदत

व्हावी.म्हणजेच समाजाचे ऋण फेडणे ही आपली नैतिक जबाबदारीच नाही का? आणि याउलट आपल्या देशात कितीही बेजबाबदारपणे वागला तरी वंशाच्या दिवा जपायचा.किती करून अवस्था आहे ही,समाजाची अन मनाचीही.

सुधामूर्ती आणि नारायणमूर्ती यांची सेवाभावी संस्था आहे त्यामार्फत समाजातील गरजूंना विनामोबदला मदत मिळते पण असे ही काही अनुभव त्यांना बरेच काही शिकवून जातात.समाजात किती नानाविध स्वभावाची, प्रवृत्तीची माणस राहतात.खूप काही ऐश्वर्य असूनही किती स्वार्थी असतात आणि बरीचशी मंडळी जवळ दमडी नसतानाही एखाद्यासाठी आभाळरिते करण्याची दानत ठेवतात.किती मोठी दुरी आहे ही मानवी विचारांची.

अशाप्रकारे “वाइज अँड अदरवाइज” हे सुधामूर्तीचे मूळ इंग्रजीपुस्तक श्रीमती लीना सोहोनी यांनी अतिशय मार्मिकपणे अनुवादित केलेले दिसते.हे पुस्तक तेरा भारतीय भाषांमध्ये अनुवादीत झाले आहे. अनुवादकाने ज्याकाही मर्यादा पाळल्या लागतात. ओघवती भाषाशैली तसेच वाचकांच्या पसंतीला उतरणारी शब्द रचना या सर्वांचा संयोज अतिशय उत्तम घडून आला आहे.

“वाइज अँड अदरवाइज” मध्ये असेच आणखीही बरेच अनुभव कथन केले आहेत.अगदी थोडक्यात आणि सुटसुटीत भाषेत. अनुभव तर सर्वानाच येतात पण ते मोजक्या शब्दात समाजासमोर आणणे ही एक कला आहे.आणि ती कला सुधा मूर्तीच्या लेखनातून प्रतीत होते.

भारतातील आर्थिकदृष्ट्या मागास भागांमध्ये सुधामूर्ती पायी फिरल्या बसने प्रवास केला, अठरा विश्व दारिद्र्यात जगणाऱ्या माणसांच्या दारात आरोग्याच्या आणि शिक्षणाच्या सोयी पोहचविल्या.त्यामुळे समाजातील विविध स्तरातील लोकांच्या संपर्कात त्या आल्या.यासर्व अनुभव समृद्धीत सुधाजीचे जीवनही समृद्ध झाले एक प्राध्यापिका आणि समाजसेविका त्यांच्या ‘साधी राहणी आणि उच्च विचारसरणी’ तून सारखी डोकावते.अशा प्रकारे सुधामूर्तीचे हे पुस्तक त्यांचे कार्य आणि जीवनविषयक तत्वज्ञान यांचा सुरेख मेळ आहे.

संदर्भ:-

- १) वाइज अँड अदरवाइज, सुधामूर्ती (मूळ लेखिका), अनुवादक लीना सोहोजी,मेहता पब्लिशिंग हाउस, पुणे ४,२०१५.
- २) भाषांतर मीमांसा,संपादन: डॉ.कल्याण काळे,डॉ. अंजली सोमन, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९९७.
- ३) भाषांतर मीमांसा,कन्नड- मराठी अनुवाद : एक अनुभव, डॉ.उमा कुलकर्णी.